

UŽMIRŠTI „AUKSO AMŽIAUS“ LIUDYTOJAI

Rec.: Wioletta Pawlikowska-Butterwick, Liudas Jovaiša, Vilniaus ir Žemaičių katedrų kapitulų statutai, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2015.

Jau nieko nebestebina, kad, pradėdami kalbėti apie išleistą naują istorinio šaltinio publikaciją, sakome, jog tai pirmas toks leidinys, o publikuojamas šaltinis dar nebuvo sulaukęs specialaus tyrinėtojų dėmesio. Ne išimtis ir šios recenzijos eilučių objektas – 2015 m. pasirodęs Wiolettos Pawlikowskos-Butterwick ir Liudo Jovaišos bendras darbas *Vilniaus ir Žemaičių katedrų kapitulų statutai*.

Katedrų kapitulų statutai nuo XVI a. pradžios bene keturis šimtmečius reguliavo šių bažnytinių korporacijų veiklą, bet iki šiol statutai nesulaukė įdomesnio Katalikų Bažnyčios istorijos tyrėjų žvilgsnio ir buvo minimi (ar juo labiau – naudojami) vos vieno kito autoriaus. Tačiau, sulaukus apvalios pirmosios Vilniaus katedros kapitulų statutų versijos (1515 m.) ir belaukiant Žemaitijos krikšto (1417 m.) sukakčių bei žinant, kad kapitulų statutai buvo sudaryti visos LDK teisės kodifikavimo „aukso amžiuje“, publikacijos autoriai ėmėsi šio nelengvo darbo ir į dienos šviesą ištraukė šiuos bažnytinės teisės šaltinius. Galima pridurti, kad imtis tokio darbo vertėjo dar ir dėl to, jog pirmoji Vilniaus katedros kapitulų statutų versija buvo parengta anksčiau nei Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.), be to, visos trys Statuto redakcijos mokslininkų jau gerokai ištyrinėtos, o dviejų svarbiausių LDK katedrų kapitulų statutai liko nepelnytai menkai žinomi.

Kalbant apie aptariamo leidinio autorių tikslus – tai mėginimas atskleisti istorinį kapitulų statutų formavimąsi bei funkcionavimą realiaame gyvenime, o kritinė lotyniškų statutų

tekstų publikacija, tikimasi, leis įtraukti šiuos bažnytinės teisės paminklus į platesnį tyrinėjimų kontekstą. Pratarmėje nurodoma, jog šiame leidinyje į statusus yra žvelgiama pirmiausia iš Bažnyčios istorijos perspektyvos, nors vėliau W. Pawlikowska-Butterwick pažymi, kad tai ir šaltinis, inspiruojantis mentalitetą, žmonių tarpusavio santykių tyrimus. Pagirtina, kad autoriai užbėgo už akių priekabesniam skaitytojui pabrėždami savo darbo trūkumus: kaip pirmasis netobulumas nurodoma disproporcija tarp dėmesio, skiriamo Vilniaus ir Žemaičių katedrų kapitulų statutams – tai nulėmė didžiulis skirtumas tarp išlikusių šaltinių, taip pat nurodoma, jog, siekdami geriausio galimo rezultato, autoriai nevengė galimo kartojimosi.

Leidinių sudaro dvi esminės dalys: išsami W. Pawlikowskos-Butterwick studija apie Vilniaus ir Žemaičių katedrų kapitulų statusus bei jos vertimas į anglų kalbą ir L. Jovaišos parengta statutų publikacija, lydima publikacijos šaltinių bei tekstų skelbimo principų aptarimo. Knyga taip pat papildoma spalvotomis rankraščių ir leidinių iliustracijomis, santrauka lenkų kalba, asmenų bei vietovių rodyklėmis.

W. Pawlikowska-Butterwick savo studijos „XVI a. Vilniaus ir Žemaičių katedrų kapitulų statutai“ įvade rašo, kad 1916 m. Bažnyčios istorijos tyrinėtojas J. Fijalekas, skelbdamas Vroclaveko katedros kapitulų statusus, „daug žadančiai“ numatė aptarti ir Vilniaus bei Žemaičių katedrų kapitulų statusus, bet, kaip rašo autorė, „šiuo požiūriu veikalas nuvilia“ (15 p.). Vėlgi simboliška – minėtas „daug žadantis“ ap-

tarimas iš tiesų įvyksta tik po beveik 100 metų! Atskiro įdėmesnio žvilgsnio vertam W. Pawlikowskos-Butterwick publikacijos komentaru (visgi greičiau – ištaisai studijai) kartu su vertimu į anglų kalbą skirta pirmoji knygos dalis ir bemaž pusė visos leidinio apimties (15–213 p.). Tekstas padalytas į tris skyrius, skirtus aptarti statutų istorinį formavimąsi, jų autorystę ir galimas redakcijas, taip pat analizuojami galimi statutų šaltiniai bei pritaikomumas praktikoje. Tiesa, pastarasis skyrius („Statutai ir praktika“) bene kebliausias ir kiek nekonkretus: manytina, jog autorė netikslingai bando skirstyti statutų potvarkius tematinio požūriu, tuo labiau kad iškart po to sakoma, jog potvarkių turinys atskleidžia, kad visgi dažniausiai finansiniai, liturginiai, organizaciniai kapitulos reikalai būdavo tiesiog tarpusavyje susipynę. Taip ir liko iki galo neaiški W. Pawlikowskos-Butterwick nuomonė, ar kapitulos aktai – tinkamas šaltinis tirti Vilniaus dvasininkijos moralę, ar ne (108 p.)? O trečio skyriaus poskyrių apimties disproporcija rodo, jog kai kurias išskirtas potemes autorei buvo nelengva išnagrinėti ir atskleisti, tuo labiau kad buvo susikoncentruota tik į XVI amžių.

Iš W. Pawlikowskos-Butterwick teksto matyti, kad dar į nemažą dalį klausimų negalima pateikti tikslių atsakymų, tačiau vyraujanti tendencija autorės tyrime aiški – suvaldydama nemažą dalį medžiagos bei gilindamasi į statutų turinį, tyrėja formuoja galimas išvadas, kelia hipotezes ir teikia savas įžvalgas visais savo tyrimo aspektais. Kiekvienas jo skyrius ir poskyris skirti tematiškai labai svarbiems klausimams išskirti ir aptarti – akivaizdu, jog atidus darbo struktūros apmąstymas leidžia skaitytojui kuo nuosekliau ir aiškiau perprasti tiriamą objektą. Vertimas į anglų kalbą leidžia su tyrimu susipažinti kur kas platesniam skaitytojų ir tyrėjui būriui. Autorė, vedama jau minėto pagrindinio tikslo – įtraukti katedrų kapitulų statusus į platesnį tyrinėjimų kontekstą – išsamiai tirdama ir suaktualindama šį šaltinį,

paruošė svarų atspirties tašką ir prieigos prie šaltinio pavyzdį, o išsakyti keli pastebėjimai tyrimo vertės tikrai nesumenkina.

Antrąją knygos dalį sudaro L. Jovaišos parengta Vilniaus ir Žemaičių katedrų kapitulų statutų publikacija, lydima publikacijos šaltinių ir tekstų skelbimo principų aptarimo (217–387 p.). Pabrėžtina, kad, ruošdamas šį leidinį, rengėjas ne tik peržiūrėjo jau žinomus, tačiau atrado ir į dienos šviesą ištraukė fonduose gerokai per ilgai užsigulėjusius dokumentus. Publikacijos tikslas, kaip nurodo pats L. Jovaiša, – „pateikti skaitytojui statusus ir konstitucijas kaip teisės paminklą, nesiekiant paskelbti šių tekstų kaip LDK Ankstyvųjų Naujųjų laikų lotynų kalbos paminklo“ (229 p.). Dažnas tyrėjas gali patvirtinti, jog šaltinis, parengtas autoriaus atmetu principu, būna sunkiai paskaitomas ir galbūt daug praktinės naudos ne visada turi, tad aptariamam atveju toks šaltinių publikavimo principas tikslingas ir praktiškai pagrįstas. Detali statutų rankraščių, publikacijų, tekstų pavidalų analizė ir tekstų publikacijos skelbimo principų aptarimas gali būti laikomas pavyzdiniu. Šiuo klausimu norisi paantrinti D. Baronui, recenzavusiam 2011 m. pasirodžiusį leidinį „Žemaičių vyskupijos vizitacijų aktai (1611–1651 m.)“ ir teigusiam, kad L. Jovaišos šaltinių skelbimo principais „ir kiti šaltinių leidėjai gali vadovautis – kaip tam tikra istorinių šaltinių skelbimo instrukcija!“¹. Rengdamas publikaciją, autorius akylu žvilgsniu sugaudė visus rankraščiuose pasitaikiusius skirtumus, alternatyvius variantus ir paruošė tekstus, kurių pristatymas, parengimas ir pateikimas skaitytojui paskaitoma, aiškia, standartizuota forma, kartu išsaugant siekį „atkurti teisybę“ (kaip nurodo pats L. Jo-

¹ Darius Baronas, Recenzija knygai „Žemaičių vyskupijos vizitacijos aktai (1611–1651 m.) = Acta visitationum dioecesis Samogitiae (A. D. 1611–1651)“, par. L. Jovaiša (serija: *Fontes historiae Lituaniae, Lietuvos istorijos šaltiniai*, t. 11), Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2011, 478 p., in: *Istorijos šaltinių tyrimai 4*, sudarė A. Dubonis, Vilnius, 2012, p. 331.

vaiša – „atkurti hipotetinį originalo tekstą“), leis mokslininkams praturtinti savo tyrimus naujais šaltiniais.

Pažymėtina, kad antroje knygos dalyje įdėtos iliustracijos (249–288 p.) papildė tiek W. Pawlikowskos-Butterwick tekstą, tiek L. Jovaišos parengtą publikaciją. Leidinio papildymas iliustracijomis motyvuotas, o jų kokybė pagirtina, taigi skaitytojas gali nesunkiai savo akimis įsitikinti, kodėl „Vilniaus rankraštis“ (Vilniaus katedros kapitulos statutų publikacijos pagrindą) L. Jovaiša vadina vienu įspūdingiausių LDK knygų puošybos pavyzdžių (ilustracijos Nr. 1–16). Nors ne taip ir retai kyla abejonių dėl pridėtamų iliustracijų poreikio knygoje, mat neretai jos teksto neatliepia, be to, net ir geriausias ketinimas kartais sugadina prastą kokybę, aptariamam atveju nė viena iš šių klaidų nebuvo padaryta.

Džiugu ir tai, kad šį leidinį įvertino ne tik siauras tyrėjų ratas. 2016 m. gruodžio 9 d. Varšuvoje, penktuosiuose prof. S. K. Kučinskio vardo apdovanojimuose, kuriuose dalyvavo 2015 m. išleistos knygos, skirtos temoms, apimančioms laikotarpį nuo Viduramžių iki XX a., šaltinių leidybos kategorijoje W. Pawlikowskos-Butterwick ir L. Jovaišos knyga pelnė trečiąją vietą.

Šis leidinys – nelengvo ir ilgo (daugiau nei pusantrų metų trukusio) darbo rezultatas – įsimintinas pasiekimas, praversiantis tiek kaip šaltinio publikacija, tiek kaip pavyzdinis leidinys būsiamiems darbams. Galima teigti, kad tyrėjų išsikelti tikslai, susiję su aptariama publikacija, yra įgyvendinti ir kompetentingų autorių dėka yra įgyta galimybė „prakalbinti“ primirštus gyvenimo XVI a. liudytojus.

Brigita Balčiūnaitė